

Запорізький навчально-виховний комплекс «Барвінок»
Дошкільний підрозділ

КОНСУЛЬТАЦІЯ
ДЛЯ ВИХОВАТЕЛІВ
**«Діагностика і розвиток мовленнєвих
мотивів старших дошкільнят»**

Підготувала:
вихователь-методист Огієнко О.М.
грудень, 2016р.

ЩО МАЄ ЗНАТИ ВИХОВАТЕЛЬ ПРО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ?

Дитяче мовлення традиційно розглядають як мовленнєву діяльність, виокремлюючи її різновиди: комунікативно-мовленнєву й навчально-мовленнєву. Водночас психолінгвістичні дослідження останніх двадцяти років переконливо доводять багатовимірність мовленнєвого феномена (Л.Веккер, Н.Каліна, О.Леонтьєв, І. Рум'янцева, Т. Яценко та ін.). Мовлення почали розглядати в різних системах координат: як процес, як діяльність, як компетенцію, як властивість (компетентність), як поведінку тощо. Отже, постала потреба в урахуванні багатоманітності мовленнєвих проявів та їх своєрідності під час діагностики й розвитку мовлення дошкільнят.

Мовленнєва діяльність є найвищою цілеспрямованою формою мовленнєвої активності особистості, самодостатньою, самоцінною, самостійною діяльністю. Вона складається з сукупності мовленнєвих дій (умінь), які виконуються за допомогою мовленнєвих операцій (навичок). “Запускаються” мовленнєві дії та мовленнєві операції механізмами мовлення. Як же твориться мовлення?

Етапи породження мовлення

1. Виникнення мотиву висловлювання.
2. Виникнення інтенції (здуму).
3. Цілеутворення.
4. Внутрішнє програмування фраз і висловлювань.
5. Граматичне структурування фраз і висловлювань.
6. Відбір артикулем і озвучування висловлювання.

Ці структурні й організаційні компоненти мовленнєвої діяльності можна використовувати як **критерії для діагностики мовлення дітей**. Зробити такий аналіз педагогові не складно, а користь він дає значну.

Своєчасно (на початку кожного навчального року) проведена діагностика дає вихователю можливість коректно здійснювати щоденну роботу. **По-перше**, скласти уявлення про стан розвитку в дітей мотивів мовлення, його інтенцій, здатності визначати мету висловлювання, програмувати його та граматично структурувати свої внутрішні задуми. **По-друге**, відштовхуючись від виявленого в процесі діагностики рівня розвиненості мовлення дітей, ефективно організувати їхню мовленнєву діяльність. **По-третє**, уникати своєрідного “тупцювання на місці”, тобто роботи над тими мовленнєвими вміннями і навичками, якими діти вже володіють. Розглянемо послідовність такого обстеження.

ДІАГНОСТИКА МОТИВІВ МОВЛЕННЯ

Вивчення мовленнєвої діяльності старших дошкільнят доцільно починати з діагностики стану розвиненості мовленнєвих мотивів як найглибшого початкового моменту формування висловлювання. Мотив зазвичай зумовлений бажанням донести свою думку до інших людей.

КРОК 1. *Створення для малят ситуації вибору з метою виявлення тих дітей, які оберуть із запропонованих видів діяльності саме мовленнєву.*

Для цього можна організувати **ігрову ситуацію “Біржа праці”**. Вихователь бере на себе роль роботодавця, а діти обирають професії й “працевлаштовуються” на вакансії лікаря, водія, будівельника, ведучого телепередачі “Вечірня казка” тощо.

Таким чином можна визначити, хто з вихованців має потребу у вираженні думок (у говорінні), що трактується як мовленнєва потреба, а хто орієнтований на матеріальні предмети, необхідні для певної діяльності (для «будівництва» чи “лікування хворих” тощо).

Відсутність мовленнєвих потреб у певній кількості дітей засвідчуватиме, що їхні висловлювання часто позбавлені мотивації смислоформування і смислоформулювання, цілеспрямованості, програмованості, що їхнє вербальне самовираження обмежене. Тому задоволення комунікативних потреб у цих дітей відбувається в діалогах, що розгортаються в інших видах діяльності: ігровій, образотворчій тощо.

КРОК 2. *Застосування методу безпосереднього психодіагностування мотивів дітей, які мають виражену мовленнєву потребу.*

Після того як дитина спробувала себе в ролі телеведучого і розповіла друзям вечірню казку, запитайте її, чому вона обрала цю роль, і запропонуйте перелік різних за значущістю мотивів.

Орієнтовні мотиви

- Хотілося розповісти цікаву казку, яка сподобалася б товаришам.
- Подобається розповідати, складати казки, небилиці.
- Подобається висловлюватися перед товаришами, бачити, що вони слухають і розуміють.
- Щоб навчитися чітко висловлювати свою думку.

Відповіді дітей покажуть, чи полімотивоване їхнє мовлення, допоможуть з’ясувати, у кого з вихованців переважають мотиви, пов’язані з можливістю викликати інтерес у слухача, у кого — зі смислоформуванням, що об’єктивно виникає під час говоріння, у кого — з навчальною діяльністю, а в кого — з бажанням бути в центрі уваги та інші варіанти.

КРОК 3. *Визначення мотивації дітей за допомогою проєктивних методик (конструювання і доповнення).*

З цією метою дітям (за їхнім бажанням) можна запропонувати доповнити і закінчити оповідку, розпочату вихователем, або скласти розповідь за серією сюжетних картинок, попередньо виклавши їх у логічній послідовності. Після цього варто поставити вихованцям запитання, спрямовані на виявлення їхньої мотивації.

Запитання до дітей

- Що для тебе краще: розповідати чи робити щось інше?

- Чому ти погодився(лася) складати розповідь?
- Чи вдалася тобі оповідка так, як ти хотів(ла)?

Опитування дітей, проведене після прослуховування складених розповідей (як вдалих, так і не дуже), виявить, хто з вихованців, виконуючи це завдання, задовольнив мовленнєві потреби, а хто віддав би перевагу малюванню, перегляду мультфільмів, рухливим іграм тощо.

Відповідь на друге запитання покаже, чи усвідомлює дошкільник, що спонукає його до мовленнєвих дій.

Третє запитання, а також те, як дитина виконала завдання, допоможе встановити, наскільки стійкі її мотиви. Дехто з малят здатен доводити мовленнєві завдання до кінця, дотримуючись умов їх виконання, а дехто “перемикається” на інші теми. Будуть і такі, хто взагалі відмовиться висловлюватися.

Показники сформованості мотивації мовленнєвої діяльності старших дошкільнят

- Задоволення дитиною своїх потреб у мовленнєвій діяльності
- Усвідомлення причин, що лежать в основі мовленнєвих дій (зокрема комунікативних і тих, що пов’язані з навчальною діяльністю)
- Стійкість мотивів
- Орієнтація висловлювань на досягнення результату ^ Самостійність мотивів
- Вичерпне висвітлення теми

Аналіз отриманих результатів дасть змогу визначити стан розвитку мовленнєвої мотивації дітей. Умовно можна виділити такі рівні.

Орієнтовні рівні розвитку мотивації

Високий рівень діагностується в дітей, у яких яскраво виражений мотив задоволення комунікативно-мовленнєвих потреб, спостерігається самостійність та стійкість мовленнєвих мотивів і які прагнуть досягти певного результату в своїй мовленнєвій діяльності.

Достатній рівень мають діти, у яких над комунікативно-мовленнєвими потребами преважують інші; мовленнєві мотиви нестійкі, несамотійні, зумовлені лише навчальними завданнями. Це рівень становлення мовленнєвого мотиву.

Середній рівень можна діагностувати в дошкільнят, у яких не виявлені мотиви, що спонукають до мовленнєвої діяльності. Їхнє мовлення стимулюється кількома мотивами, зазвичай немовленнєвими, потреби в комунікації не пов’язані з прагненням до мовленнєвого самовираження.

Низький рівень мають малята, комунікативні потреби яких задовольняються за допомогою коротких реплік у немовленнєвих видах діяльності, а також у діалогах і полілогах.

Запропоновані рівні є орієнтиром. У процесі діагностики мовленнєвої діяльності дітей в тому чи іншому дошкільному закладі може бути виявлена інша кількість рівнів: і менша, і більша.

ЯК ФОРМУВАТИ МОВЛЕННЄВІ МОТИВИ?

Мотиви мовлення старших дошкільнят формуються в процесі їх соціалізації та мовленнєвого виховання.

Насамперед дитина має розуміти значущість власної мовленнєвої діяльності, важливість точного і виразного висловлювання для взаємодії з однолітками та дорослими. Саме тому надзвичайної ваги набувають взаємини між педагогом і вихованцем. Фактично йдеться про своєрідну *"терапію відносин"*, що базується на взаємоповазі й визнанні. Педагог визнає дитину як повноправного мовленнєвого комуніканта, прагне зрозуміти її висловлювання і почуття, проявляє відкритість у спілкуванні, терпляче переживаючи її непросте мовленнєве становлення. Такі психо-дидактичні відносини нагадують життєвий досвід близьких людей, що виникає як результат відвертого й цілісного спілкування, в якому і бере початок розвиток мовленнєвих мотивів.

Відчуття дитиною постійного комунікаційного зв'язку з вихователем — необхідна умова її індивідуального особистісно-мовленнєвого зростання.

Роботу з дітьми варто починати, враховуючи наявний рівень розвитку, і здійснювати в безпосередньому зв'язку з їхніми мовленнєвими інтересами, почуттями, потребами. Обов'язково слід брати до уваги ступінь розвиненості у дітей мотивів мовлення, психічні бар'єри, психологічні захисні механізми, ціннісні орієнтації, темперамент, темпи емоційно-вольового розвитку; враховувати й такі чинники, як специфіка соціалізації дітей, їхня психологічна готовність до оволодіння мовленнєвою діяльністю, соціальна інгібіція, що природно виникає в цьому віці, труднощі мовленнєвого спілкування, внутрішні конфлікти та інші особистісні чинники, що супроводжують розвиток монологічних висловлювань старших дошкільнят.

Важливо допомогти дитині **"звільнитися"** від попереднього **негативного мовленнєвого досвіду**, пов'язаного з комунікативною невпевненістю, тривожністю, напруженням у ситуаціях публічного мовлення. Для цього потрібно вислухати малюка, аби зрозуміти його негативні емоційні прояви, переконати у природності висловлювання своїх думок, переживань, почуттів, продемонструвати, що завжди можна говорити зрозуміло і точно, тільки слід спочатку поміркувати, про що і як сказати, тобто визначити мету свого висловлювання і досягти її під час говоріння.

Одна з найтипівіших проблем, що гальмують формування мовленнєвих мотивів, а отже, й розвиток мовленнєвої діяльності, — страх перед публічним висловлюванням. Його допомагають долати **різні прийоми психотерапевтичного впливу** (казкотерапія, ігрова терапія, природотерапія, арт-терапія тощо). У випадках, коли малюк припиняє говорити, злякавшись спрямованої на нього уваги, стануть у пригоді **прийоми, що відволікають і переорієнтовують увагу**. Так, можна запропонувати дитині полічити іграшки на полиці, скласти кубики в коробку або погортати сторінки в книжці з малюнками. Бажано дати такому малюку можливість деякий час побути на самоті (з помічником вихователя чи іншою добре знайомою людиною).

Набути впевненості у своїх мовленнєвих можливостях, емоційної стійкості в різних комунікативних ситуаціях дітям допомагають і прийоми **навіювання та самонавіювання** (“У мене все вийде!”, “Я зможу!”).

Важливо передбачати різноманітні за змістом **ігри та ігрові ситуації**, у яких малята змогли б опанувати вміння відчувати співрозмовника, його реакцію на сприйняте повідомлення; орієнтуватися на комуніканта, змінюючи свою мовленнєву поведінку залежно від його емоційного стану; інтонаційно і вербально поділяти його почуття; бути з ним тактовним, толерантним і шанобливим; вчитися позитивно ставитися до самої можливості висловлювати одноліткам та дорослим свої почуття, думки, настрої, цінувати кожен таку можливість, а не нехтувати нею через невпевненість у собі, брати участь у комунікації, говорити перед публікою, бути зрозумілим для інших і потрібним їм.

Ефективними є також прийоми, які стимулюють **розвиток потреби в мовленнєвому самовираженні**. Діти за власною ініціативою **говорять (і роблять)** іншим щось добре, приємне, від чого й самі отримують задоволення. Саме в таких **ситуаціях побажання і творення добра** у дітей невимушено народжуються мовленнєві мотиви, а на їхній основі — розгорнуті змістовні висловлювання, позитивне ставлення до творення мовлення, його усвідомлення і пізнання, оскільки кожна дитина намагається відверто розповісти про свої добрі вчинки, сказати теплі слова, висловити щирі побажання.

Вкрай важливо заохочувати вільне вербальне самовираження дітей, цінність якого — у можливості говорити те, що вони хочуть. За такої свободи й народжуються мовленнєві мотиви.

У результаті застосування зазначених прийомів формування мотивів мовленнєвої діяльності в єдності з формуванням мовленнєвих операцій та дій мовлення стає для дитини важливою складовою її особистості, засобом спілкування й самовираження, а отже, може відбуватися її успішний мовленнєвий розвиток.

Література:

ж. «Дошкільне виховання» №5, 2016р., стр. 2-5